

Baka István műfordításai

2008.05.31

Baka István műfordításainak három kötetre tervezett kiadásából az első két kötet, amelyeket most jelentet meg a Tiszatáj Kiadó, az orosz nyelvből készült műfordításait tartalmazza. Baka István remekül tudott oroszul, az orosz kultúra szerelmese volt, és nem hiányzott belőle a filológusi véna sem. Műfordításai azért is rendkívül fontosak, mert munkásságában a költő és a műfordító „szerepcseréje” központi jelentőségű elvként volt jelen, a műfordításokban fellelt fordulatok és formai elemek gyakran bekerültek verseibe, s fordítva is működött ez a mechanizmus, a versek egyes motívumai gyakran visszatértek a fordításokba. Mint ismeretes, egyik legismertebb versciklusa, a Sztjepan Pehotnij testamentuma szintén fordítás-imitációként keletkezett, a Sztjepan Pehotnij (Baka oroszra fordított neve) maszkjában megszólaló lírai én a ciklus verseiben Szentpéterváron és Moszkvában „találkozik” azokkal az orosz költőkkel, akiket fordított, s akik munkássága jelentős hatást gyakorolt költészetére.

A Műfordítások első kötetében Puskitól Mandelstamig szerepel az orosz költészet. Bakának Puskin-fordításai voltak az utolsó munkái, halála után, 1996-ban jelentek meg a Szegedi Egyetem kiadásában, kis példányszámban. A könyv ma már beszerezhetetlen. Baka azokat a nagyon fontos Puskin-verseket fordította le, amelyek, ki tudni, miért, hiányoztak a magyar Puskin-kiadásokból. Galgóczy Árpád, Szabó Lőrinc, Áprily Lajos, Pór Judit és Fodor András fordításai mellett az ő „Puskinja” nagyon jól egészíti ki a kiváló magyar fordítások sorát. A 20. századelő sokáig tiltott és elhallgatott költőit, a szimbolistákat majdhogynem elsőként ültette át magyar nyelvre. A Szimbolista költők című szegedi antológiában Innokentyij Annyen-szkij, Fjodor Szologub, Andrej Belij, Vjacseszlav Ivanov és Mihail Kuzmin számos versét fordította le. A mostani kötetben az „ezüstkor” költészete (Anna Ahmatova nevezte így a 20. századelő kultúráját) külön egységet, szinte kis antológiát alkot, magyarul eddig a legteljesebb válogatás e korszak lírájából. A posztszimbolista orosz költő, Vlagyiszlav Hodaszevics lírája nagy felfedezés volt Baka számára, versbeszédének imitálásával saját költeményeiben is találkozhatunk. Oszip Mandelstam verseit a Sófényű csillagok című kötet számára fordította le, több magyar költővel együtt. Az általa fordított Mandelstam-verseknek sajátos zamatát a versbeszéd erőteljessége és metaforáinak mehökkentő volta adja.

A Műfordítások második köteté a 20. századi orosz költészetet az 1920-as évektől az 1990-es évek végéig mutatja be. Az orosz avantgárd költészetet két alkotó, Marina Cvetajeva és Borisz Paszternak korai lírája képviseli. Késői munkásságukban azonban mindketten kinőtték ezt a kategóriát. Baka István nagy kedvvel fordította a tragikus sorsú költőnőt, Cvetajevát. Megragadta impulzív, indulati lírája, vonzották nyelvi kísérletei. Cvetajeva ellentmondásos személyisége olyannyira foglalkoztatta, hogy verset is szentelt neki. A kortárs orosz költészetből Baka fordításkötetet adott ki Viktor Szosznora, Arszenyij Tarkovszkij és Joszif Brodskij munkásságából. A Szosz-nora-kötet volt első fordításkötete, tulajdonképpen ezzel vette kezdetét tudatos fordítói tevékenysége. A 20. századi orosz lírából Arszenyij Tarkovsz-kij verseit érezte magához leginkább közeleink, a sokáig mellőzött orosz költő filozófiai lírája, metaforikus képalkotása követendő példát jelentett számára. Joszif Brodskij verseinek fordítása igazi kihívást jelentett számára. Brodskij verseivel mint tiltott irodalommal már az 1970-es évek elején megismerkedett, mikor rész képzésen vett részt a Szovjetunióban. Megpróbálkozott fordításukkal is. Élete utolsó éveiben a Jelenkor Kiadó jóvoltából lehetősége nyílt rá, hogy összeállítsa az Új élet című fordításgyűjteményt, amely szerintem fordítói munkásságának csúcsát jelenti. Rendkívüli műgonddal, formafegyelemmel fogott hozzá ehhez a munkához, amely azért is tanulságos volt számára, mert itt próbálkozott meg először a szabad vers és a kötött formák elegyítésével.

A kötetben egy csokornyis vers található a kortárs orosz lírából. Baka Istvánt élénken érdekelte a kortárs orosz költészet, szívesen vállalt minden olyan munkát, ahol ezt fordíthatta. Gennagyij Ajgi és Vlagyimir Viszockij több versét is átültette magyarra, noha e két költő munkássága nem állt igazán közel hozzá. A kötetben összegyűjtöttük a különböző folyóiratokban (Szovjet irodalom, Jelenkor, Tiszatáj) megjelent fordításokat is a mai orosz költészetből. Kihagytuk a „hivatalos” szovjet költők néhány versét, amelyek főként a Szovjet irodalomban jelentek meg, nem megfelelő színvonaluk miatt. Ám ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy az 1980-as években, ebben a folyóiratban több olyan orosz költő verse is megjelent, akik hazájukban az „alig tűrt” kategóriába tartoztak. Ilyenek voltak például Vlagyimir Kornyilov versei, melyek Baka számára felfedezést jelentettek, előszót is írt hozzájuk. Baka István egyik utolsó fordítói munkája Olga Szedakova versei voltak. Olga Szedakova jelenleg Oroszországban a legismertebb költők közé tartozik, verseit több nyelvre lefordították.

Baka István műfordításainak tervezett harmadik köteté a nem orosz nyelvből, nyersfordítások alapján készült versfordításait tartalmazná. Itt okvetlenül meg kell említenünk a svéd költő, Bellmann: Fredman szonettjeinek fordítását, illetve a neves litván költő, Tomas Venclova verseit, melyek fordítói remeklések. E kötetben jelenne meg Baka két, oroszból készült drámafordítása is: Alekszandr Vve-gyenszkij: Ivanovék karácsonya és Venegyikt Jefojev: Walpurgis-éj című művei.

Szőke Katalin

Baka István